

به نام خدا

مبانی و شرایط و روش های حقوقی نقش و تاثیر سوگند در دادگاه

مؤلف :

حافظ حاجبی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۵)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

سرشناسه : حاجبی ، حافظ ، ۱۳۷۲
عنوان و نام پدیدآورندگان : مبانی و شرایط و روش های حقوقی نقش و تاثیر سوگند در دادگاه / مولف:
حافظ حاجبی
مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۵.
مشخصات ظاهری : ۱۱۰ص.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۳۲۸-۵
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : مبانی و شرایط و روش های حقوقی نقش و تاثیر سوگند در دادگاه
رده بندی کنگره : ۹۸۳ TP
رده بندی دیویی : ۶۶۸/۵۵
شماره کتابشناسی ملی : ۲۳۵۴۶۹۲۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

نام کتاب : مبانی و شرایط و روش های حقوقی نقش و تاثیر سوگند در دادگاه
مولف : حافظ حاجبی
ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: الهام غفاری
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۵
چاپ: زیر جلد
قیمت: ۱۸۵۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۳۲۸-۵
تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

سپاسگزاری

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت‌های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. و سلام و دورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز.... بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه‌ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم.

اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تأمین می‌کند و سلامت امانت‌هایی را که به دستش سپرده اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب "من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ": از پدر و مادر عزیزم. .. این دو معلم بزرگوaram. .. که همواره بر کوتاهی و درستی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت‌هایم گذشته اند و در تمام عرصه‌های زندگی یار و یابوری بی چشم داشت برای من بوده‌اند، از استادان با کمالات و شایسته؛ استاد راهنمای محترم **دکتر اسماعیل اسلامی** که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند کمال تشکر و قدردانی را دارم.

تقدیم به :

تقدیم به صبوری و حمایت‌های همسر و فرزندانم که با قلبی آکنده از عشق و معرفت که محیطی سرشار از سلامت و امنیت و آرامش و آسایش برای من فراهم آورده‌اند.

فصل اول: کلیات	۱۱
مقدمه	۱۱
تعریف واژه‌ها واصطلاحات فنی وتخصصی	۱۲
فصل دوم: مفاهیم و تعاریف	۱۵
تعریف سوگند	۱۵
سوگند در قرآن	۱۶
ارزش والای سوگند در قرآن	۱۸
مبانی فقهی سوگند به عنوان دلیل اثبات دعوی	۱۸
سوگند در نظام های حقوقی غیردینی (غیرمسلمان)	۲۰
مبانی سوگند	۲۱
مبانی شرعی	۲۱
آیات	۲۱
روایات	۲۲
اجماع	۲۴
عقل	۲۵
اصول کلی وقواعد سوگند در حقوق مدنی	۲۵
ادله اثبات دعاوی	۲۵
مقایسه ادله اثبات دعاوی در آیین دادرسی کیفری و آیین دادرسی مدنی	۲۶
اقسام سوگند	۲۷
سوگند عهدی یا التزامی	۲۸
سوگند اثباتی یا قضایی	۲۸
سوگند بتی یا قاطع دعوی	۲۸
سوگند تکمیلی	۲۹
سوگند استظهاری	۲۹
یاد کننده ی سوگند	۳۰
شرایط حالف یا سوگند خورنده	۳۱
دارا بودن شرایط کمال	۳۱
لزوم انتساب عمل یا موضوع به حالف	۳۱
لزوم مباشرت حالف در ادای سوگند	۳۱
حالف یا سوگند خورنده باید شخص حقیقی باشد	۳۲
اتیان سوگند از سوی مدعی علیه و پیامدهای آن	۳۲
اتیان سوگند از سوی مدعی و پیامدهای آن	۳۳
شرایط واحکام سوگند	۳۴
کیفیت ادای سوگند	۳۴

۳۵		مطابقت سوگند با قراردادگاه
۳۵		اذن و مطالبه‌ی دادگاه برای اقامه‌ی سوگند
۳۶		نیاز به درخواست مدعی برای اقامه‌ی سوگند
۳۷		اقامه سوگند نزد قاضی
۳۷		چه کسی باید قسم دهد
۳۷		مکان ادای سوگند
۳۸		اشتراط لفظ در سوگند
۳۸		عدم اشتراط عربی بودن
۳۹		استفاده از مترجم یا متخصص برای کشف مقصود ادا کننده سوگند
۳۹		شرایط مترجم از نظر فقه
۴۰		تغلیظ سوگند
۴۱		عدم فرق بین مسلمان و غیرمسلمان
۴۲		الفاظ سوگند غیرمسلمانان از نظر فقهی
۴۳		سوگند شخص بی دین
۴۳		شرایط سوگند
۴۴		مطابقت سوگند با ادعا:
۴۴		صریح بودن سوگند و مبهم نبودن:
۴۴		ادای سوگند از روی قطع و یقین:
۴۴		پیامدها یا آثار سوگند
۴۴		قاطع دعوی بودن
۴۵		نسبی بودن اثر سوگند
۴۶		اثبات دروغ بودن سوگند
۴۷		اثر سوگند نسبت به اشخاص ثالث
۴۸		کاربردهای حقوقی سوگند
۴۸		سوگند به مثابه‌ی یکی از ادله‌ی اثبات دعوی
۴۸		سوگند مستقل از بینه
۴۸		سوگند مدعی منضم به شاهد واحد
۴۹		سوگند مدعی منضم به بینه‌ی شرعیه در دعوی برمیت
۴۹		سوگند در حقوق جزا
۵۰		سوگند از نظر آیین دادرسی مدنی
۵۱		سوگند در حقوق تعهدات
۵۲		سوگند در حقوق اداری
۵۲		سوگند در حقوق خانواده
۵۲		سوگند در تاریخ سیاسی
۵۳		سوگند و تأثیر آن در دادگاه رسیدگی به دعوی
۵۳		شرایط سوگند در حقوق

۵۳	 دل‌بلیت سوگند در حقوق
۵۴	 موارد قابل قبول سوگند
۵۵	 موارد غیر قابل قبول سوگند
۵۶	 بیان قسم «سوگند»
۵۷	 رجوع قسم
۵۷	 قسم مغلظ
۵۸	 محل ادای قسم
۵۹	 شرایط حالف در سوگند و قسم در حقوق ایران
۵۹	 دارا بودن شرایط کمال
۶۱	 فصل سوم: آثار سوگند در حقوق ایران
۶۱	 قاطع بودن دعوی
۶۱	 تکذیب قسم و مجازات کیفری و مدنی حالف کذب
۶۲	 نسبی بودن آثار قسم
۶۲	 موارد تحالف
۶۳	 محدودیت‌های ناشی از ویژگی‌های خود سوگند
۶۳	 تشریفات بودن سوگند
۶۳	 لزوم ادای سوگند نزد قاضی
۶۴	 لفظی بودن سوگند
۷۰	 قاعده: ضرورت مداخله اصحاب دعوا یا یکی از آنها در سوگند
۷۰	 مرحله اول: تقاضای سوگند
۷۱	 مرحله دوم: ادای سوگند
۷۲	 استثنا: کاهش نقش طرفین دعوا؛ مداخله دادگاه در سوگند
۷۳	 دلیل خواهان سند رسمی است
۷۳	 وقتی مستند خواهان بینه باشد
۷۴	 وقتی خواهان دلایل اثباتی دیگری دارد
۷۴	 آثار قاعده مداخله طرف یا طرفین دعوا در سوگند
۷۵	 سوگند به شهادت طلبیدن خداوند برای اثبات حق خویش علیه طرف دعواست
۷۶	 محدودیت‌های مربوط به دعوا
۷۷	 شرایط مربوط به خود دعوا
۷۷	 شرایط ساختاری دعوا
۷۸	 توانایی اثبات دعوا به وسیله شهادت شهود
۷۹	 توانایی اثبات دعوا در سوگند مبتنی بر درخواست
۸۰	 توانایی اثبات دعوا در سوگند استظهاری
۸۰	 لزوم وجود دلیل اثباتی در موارد خاص و کارایی نبودن سوگند
۸۰	 کاربرد سوگند در موضوع مربوط
۸۱	 قلمروی سوگند استظهاری

الف) حقوق مالی.....	۸۱
ب) حقوق غیر مالی (معنوی).....	۸۲
سوگند ضمیمهٔ بینۀ ناقص (تکمیلی).....	۸۲
شرط موضوع دعوا: انتساب موضوع به کسی که قسم متوجه اوست	۸۲
فصل چهارم: نقش و ارزش قسم در اثبات جرایم	۸۵
نقش و ارزش قسم در اثبات جرایم	۸۵
قسم برانجام عملی توسط دیگری	۸۵
تعداد و تعدد قسم	۸۷
نصاب قسم در اثبات قتل عمد و غیر عمد مستوجب دیه	۸۷
تأثیر قسم در اثبات دعوا کیفری	۸۸
تحولات سوگند جزایی در فاصله پیروزی انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۹۲	۹۱
مقررات‌گذاری در ارتباط با کاربرد سوگند در احراز مقامات و مشاغل رسمی (سوگند غیر قضایی یا یمین العقد)	۹۱
مقررات سوگند در قوانین جزایی در فاصله پیروزی انقلاب اسلامی تا سال ۹۲	۹۲
مقررات‌گذاری راجع به جرم‌انگاری سوگند دروغ	۹۴
تحولات سوگند جزایی بعد از قانون‌گذاری سال ۱۳۹۲	۹۶
فصل پنجم: نتیجه‌گیری - پیشنهادات، منابع	۹۹
نتیجه‌گیری	۹۹
پیشنهادات	۱۰۲
منابع و مأخذ	۱۰۵

فصل اول

کلیات

مقدمه

سوگند در همه فرهنگ‌ها و نظام‌های دینی، سیاسی و حقوقی رایج بوده است. در روزگاران گذشته که اسناد مکتوب و امضا آن‌ها به اندازه امروز شایع نبوده است، از اهمیت بیشتری برخوردار بوده است. سوگند در اوستا به معنای گوگرد است در وندیداد به کاررفته که در واقع آن آب آمیخته به گوگردی بوده است که به تجویز وندیداد در ایران باستان به متهم می‌خوراندند و از روی اثر آن مقصر یا بی‌تقصیر بودن متهم را تعیین می‌کردند. سوگند در حقوق ایران یکی از ادله ای است که شناسایی، احترام و رعایت آن بیش از آن که به عرف متکی باشد، به احکام دینی مبتنی است. سوگند، اعلام اراده تشریفاتی است که به نام خداوند متعال انجام می‌شود و اعلام‌کننده تنها شاهد راست‌گویی خود را خداوند قرار می‌دهد و بدین وسیله، خود را در معرض مکافات قسم دروغ قرار می‌دهد.

سوگند به عنوان آخرین دلیل اثبات ادعا، در قانون مدنی و قانون آیین دادرسی مدنی مطرح گردیده که عملکرد این نوع دلیل فقط به منظور فصل خصومت است. توسل به سوگند وقتی ممکن است که دعوا به واسطه‌ی دیگر دلایل شناخته شده اثبات نشده باشد، اعم از اینکه در موضوع ادعا، طرفین دعوا دلیلی نداشته، یا به دلایل موجود استناد نکرده باشند. پس از اتیان سوگند، اقامه‌ی دلیل از جانب درخواست کننده‌ی سوگند، پذیرفته نیست اما تکذیب سوگندخورنده، قبل از صدور حکم، موثر در دعوا شناخته شده و بر مبنای اقرار مشارالیه، حکم صادر خواهد شد. کشف حقیقت از جانب قاضی قبل از صدور حکم و در محدوده‌ی ماده ۱۹۹ قانون آیین دادرسی مدنی و طرق تحقیق شناخته شده‌ی قانونی، مانع استناد به سوگند است. آنچه سوگند را از سایر ادله‌ی اثبات دعوا متمایز می‌سازد، تکیه‌ی آن بر وجدان و اعتقادات شخص حالف می‌باشد. از همین رو قانون‌گذار جهت کاهش احتمال سوگند کذب، نهاد تغلیظ در سوگند را پیش بینی نموده تا با توجه حالف به باورهای مذهبی خویش، بر اعتبار سوگند افزوده شود. در حقوق اسلام متعلق سوگند لفظ جلاله‌ی الله است، اگرچه حالف از پیروان ادیان توحیدی نباشد. با وجود این، دادرس می‌تواند پس از سوگند به نام خدای تعالی، سوگند بر مقدسات مورد قبول مشارالیه را بر او تغلیظ نماید. سوگند بر اساس معیارهایی همچون اهمیت موضوع دعوا و شخصیت اصحاب دعوا می‌تواند بسته به نظر و تشخیص دادگاه از طریق لفظ، زمان،

مکان و موقعیت یا حالت تغلیظ شود. باتوجه به کاربردی بودن سوگند در فقه و حقوق کشورمان نگارنده به دنبال پاسخگویی به سؤال اصلی پژوهش که بررسی سوگند و تاثیر آن در اثبات و رد دعاوی در فقه و قوانین موضوعه است می پردازد.

بنا برشواهد تاریخی، سوگند میان همه ملت ها رواج داشته است. در روزگار باستان، به عللی از جمله رواج نداشتن اسناد مکتوب، سوگند اهمیتی مضاعف داشته است. از تمدن عیلام، لوح هایی سنگی متعلق به هزاره سوم و دوم پیش از میلاد به دست آمده است که قراردادهایی حقوقی بر آنها ثبت شده و این قراردادها به نام خدایان آنها تضمین شده اند. در ایران باستان نیز سوگند مرسوم بوده و متن برخی سوگندهای آن روزگار به دست ما رسیده است. در میان ملل غربی، سوگند از دیرباز در امور مختلف از جمله امور دینی و حقوقی مطرح بوده و منابع تاریخی، برخی سوگندنامه های قدیم آنان را نقل کرده اند. بت پرستان حجاز نیز در عصر جاهلیت، از جمله، به بتان سوگند یاد می کرده اند. مردم حجاز، پیش از اسلام، سوگندهایی دسته جمعی نیز داشته اند که از گذر آن با یکدیگر هم پیمان می شده اند؛ حلف المطلبین و حلف الفضول از مهم ترین سوگندهای دسته جمعی آنان بوده است.

در حقوق کنونی ما اهمیت نظری سوگند در میان دلایل اثبات دعوا به جهای خود باقی است همان چهره مذهبی و ماورایی اصلی را دارد زیرا به لفظ لایه و با نام خداوند ادا می شود (ماده ۲۸۰ ق. آ. د. م) اثری قاطع دارد دعوا را از بین می برد و از این جهت شبیه اقرار است (ماده ۲۷۱) وانگهی مواد متعددی از قانون آیین دادرسی مدنی (۲۷۰-۲۸۹) و قانون مدنی (۱۳۲۵-۱۳۳۵) به آن اختصاص یافته است ولی در عمل کمتر از این دلیل استفاده می شود و به دشواری می توان مصداق روشنی از حکم مبتنی بر سوگند در رویه قضایی مشاهده کرد.

تعریف واژه ها و اصطلاحات فنی و تخصصی

سوگند در همه فرهنگ ها و نظام های حقوقی، دینی و سیاسی رایج بوده است و در گذشته چون اسناد مکتوب کمتر وجود داشته است، شایع تر بوده است. اعراب عصر جاهلیت به بت ها سوگند می خوردند (لات و عزی). در ایران باستان سوگند خوردن رایج بوده است و بخش ویژه ای از کتاب زرتشتیان به سوگند اختصاص داشته است. در نظام حقوقی و دینی غرب نیز سوگند یاد کردن از اهمیت بالایی برخوردار بوده است. دین مبین اسلام ارزش زیادی را برای سوگند قائل شده است و حق سوگند را به هر دو طرف دعوا داده است. در حقوق کنونی سوگند به عنوان یکی از ادله اثبات دعوا دارای جایگاه ویژه و اثر قاطع است و به دعوا پایان می دهد. ضمن اینکه دارای تشریفات و قلمرو ویژه ای است و مواد قانونی زیادی به این امر اختصاص یافته است. در واقع دعوا باید با دلایل غیر از سوگند خاتمه یابد؛ ولی در صورت نبود سایر ادله، سوگند جای خالی دلیل را می گیرد و به خصوصت پایان می دهد و گاهی سوگند به تنهایی و مستقلاً به دعوا خاتمه می دهد و گاهی نقش مکملی در کنار سایر ادله را دارد. سوگند یکی از ارکان قضاوت در اسلام شمرده می شود و در سیستم قانون گذاری

قضائی اسلام طبق قاعده «البینه للمدعی و الیمین لمن انکر» کسی که مدعی چیزی است باید آن را اثبات کند و کسی که منکر ادعا است حق دارد در صورت نبودن بینه و درخواست مدعی، بر نفی ادعای دیگری سوگند خورده و دعوا را به نفع خود خاتمه دهد. ما در این پژوهش به دنبال این هستیم که مبانی و شرایط سوگند را مشخص کنیم و به بیان نقش و تأثیر آن در دادگاه بپردازیم و در صورت لزوم نظر فقها و حقوق دانان را در این زمینه بیان کنیم .

